

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.14:34.028

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.3/34>

Беспалько І.Л.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ ВНАСЛІДОК ПОРУШЕННЯ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Велика кількість порушень прав та свобод людини та громадянина в межах кримінального провадження вказує на недоліки законодавчого регулювання окремих питань у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК). Саме тому в законі потрібно чітко врегулювати проведення всіх процесуальних дій таким чином, аби звести можливі порушення прав людини до мінімуму. Глава 2 КПК закріпила засади кримінального провадження, які є підґрунтям його функціонування та розвитку, визначають демократичну і гуманістичну спрямованість кримінального процесу. Система засад являє собою комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих положень, що є необхідними для належного порядку здійснення кримінального провадження. Вони становлять основу всього кримінального процесуального законодавства, адже відповідно до п. 6 ст. 9 КПК, у випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження. Зміст кожної із засад кримінального провадження розкривається у нормах, в яких найбільш загальний характер мають ті, що формулюють саму засаду, а інші – розраховані на безпосередню регламентацію правовідносин з урахуванням вихідного засадничого правоположення. Тобто їхнє відображення можна побачити у будь-якій нормі кримінального процесуального закону, а їх недотримання тягне за собою скасування рішень слідчого, прокурора, слідчого судді та суду. У судовій практиці трапляються непоодинокі випадки, коли докази визнаються недопустимими у зв'язку із недотриманням засад кримінального провадження. У зв'язку з цим у статті досліджено актуальні питання забезпечення ефективності реалізації нормативного змісту засад кримінального провадження у процесі кримінального процесуального доказування. Розглядаються щодо цього деякі проблеми нормативного регулювання. Сформульовані окремі висновки та пропозиції, спрямовані на вдосконалення кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: кримінальне провадження, загальні засади, докази, процес доказування, обмеження прав і свобод людини і громадянина, допустимість доказів.

Постановка проблеми. Закріплення Конституцією України (далі – КУ) основних засад (принципів) державної діяльності, зокрема і у сфері кримінального провадження, зумовило загалом інтерес щодо їх нормативного змісту і проблем реалізації у процесі практичної діяльності відповідних органів, посадових осіб, інших учасників кримінального процесу. Особливого значення в цей період розвитку державності набувають теоретичні та практичні питання дії засад у процесі доказування – основного виду діяльності, від якого залежить ефективне виконання завдань кримінального провадження. Ці проблеми є актуаль-

ними і водночас недостатньо розробленими в теорії кримінального процесу. Зважаючи на зміни у законодавстві, потребують нового осмислення шляхи та засоби вдосконалення механізмів кримінальних процесуальних правовідносин, основними і найбільш дієвими з них є загальні засади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці кримінального процесу загальні засади кримінального провадження висвітлюються в окремих монографіях, статтях юридичних видань як у контексті системи принципів кримінального провадження, так і у розрізі дослідження окремих із них. Відповідна тематика наукового

пошуку у різний час вибиралася такими науковцями, як С.А. Альперт, С.О. Гриненко, Ю.М. Грошовий, А.Я. Дубинський, Т.М. Добровольська, П.М. Давидов, О.В. Капліна, В.Т. Маляренко, В.І. Маринів, М.А. Маркуш, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко, О.Г. Шило, О.Г. Яновська та ін. Водночас дослідження кримінальної процесуальної діяльності в аспекті виключно реалізації засад кримінального провадження у процесі доказування становлять меншу частину їх загальної кількості, що зумовлює науковий інтерес до вибраної теми. Слід підкреслити, що головний внесок у дослідження цієї тематики зробила у своїх роботах Т.М. Мирошніченко.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідження актуальних проблем забезпечення ефективної реалізації нормативного змісту засад кримінального провадження у процесі кримінального процесуального доказування як умови визнання доказів допустимими. Проведення моніторингу міжнародного досвіду в цій сфері та можливості його застосування для вдосконалення українського законодавства.

Виклад основного матеріалу. Засади кримінального провадження мають основоположне значення для норм, що регулюють процес доказування. Як справедливо зазначає Т.М. Мирошніченко, доказування як стержень кримінальної процесуальної діяльності має базуватися на принципах кримінального провадження [9, с. 219]. Це зумовлюється тим, що у Конституції України отримали закріплення найважливіші права людини: на життя, повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції тощо. У кримінальному процесуальному законодавстві вони були трансформовані у засади кримінального провадження, під якими слід розуміти вимоги дотримання і реалізації цих прав. Ці вимоги адресовані насамперед державним органам у сфері кримінального провадження. Слід погодитися з думкою Т.М. Мирошніченко, що держава захищає усі права особи під час кримінального провадження, зокрема ті, що пов'язані з її участю у кримінальному процесуальному доказуванні [8, с. 169].

Нині у КПК чітко не врегульоване питання властивостей доказів. У теорії кримінального процесуального доказування виділяють 4 вимоги, якими є: належність, допустимість, достовірність та достатність. Однак відсутня їх правова визначеність. Насамперед це стосується критерію допустимості, відповідно до якого доказ визна-

ється таким, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК.

У ч. 3 ст. 62 К У, п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» регламентовано, що підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на припущеннях, а також на доказах, отриманих незаконним шляхом. Докази мають бути визнані отриманими незаконним шляхом тоді, коли їх збирання та закріплення здійснено з порушенням гарантованих КУ прав людини і громадянина, встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами [14]. Системне тлумачення норм статей 86–88 КПК щодо поняття та змісту недопустимості доказів дає підстави для висновку, що у широкому значенні недопустимим є доказ, який отриманий з порушенням порядку, встановленого КПК (ст. 86). Недопустимими є також докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ст. 87 КПК).

В.В. Вапнярчук справедливо зауважив, що тільки істотні процесуальні порушення, які пов'язані з ущемленням прав і свобод особи, приводять до визнання отриманих доказів недопустимими [1, с. 334]. У ч. 1 ст. 87 КПК зазначається, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Варто відзначити, що переліки, які визначають випадки, коли суд повинен визнати докази недопустимими, вичерпний.

Фактично ми отримали ситуацію, за якої у суду є обов'язок визнати доказ недопустимим тільки у дев'яти випадках, які зазначені у ст. 87 КПК. Що ж стосується інших випадків, зокрема, якщо докази отримані не в порядку, визначеному КПК, то такого прямого обов'язку не встановлено. Ч. 2 ст. 87 КПК містить, на наш погляд, невичерпний перелік діянь, коли суд зобов'язаний визнати порушення прав і свобод людини істотними з огляду на конкретні фактичні обставини кримінального провадження. З огляду на це, системний характер дії засад кримінального провадження, особливо тих, які є загальноправовими (конституційними), зумовлює і систему процесуальних

наслідків їх порушення. Ключовим із них є насамперед визнання доказів недопустимими.

Нині формулювання статей, що стосуються допустимості доказів, містять положення, що вказують на порушення таких принципів, як законність, верховенство права, повага до людської гідності, забезпечення права на захист, недоторканність права власності. Про інші принципи можна зробити висновки лише шляхом зіставлення усіх положень Кодексу, починаючи від статті 2 КПК, яка визначає завдання кримінального провадження, та статті 7 КПК, що є загальними засадами, та закінчуючи усіма положеннями, які регламентують проведення слідчих гласних та негласних (розшукових) дій. Лише після такого зіставлення можна проводити паралель зі статтями, що регламентують допустимість доказів. Безперечно недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ст. 87 КПК). Варто зауважити, що істотність порушення є оціночною категорією, яка визначається у кожному конкретному випадку окремо. Саме така невизначеність призводить до великої кількості зловживань як зі сторони обвинувачення, так і зі сторони суду.

Визнання доказів недопустимими відбувається внаслідок недотримання та порушення насамперед засади законності як універсального правового принципу. Так, рішенням Держинського районного суду м. Харкова від 15.07.2019 року по справі № 638/7725/18 було визнано протокол огляду місця події недопустимим, спираючись на таке: огляд житла чи іншого володіння особи є процесуальною, зокрема, слідчою дією, яка здійснюється згідно з правилами КПК, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237). Обшук житла чи іншого володіння особи проводиться на підставі ухвали слідчого судді, як це передбачено ч. 2 ст. 234 та ст. ст. 235–236 КПК. Окрім того, законом не допускається проведення огляду у житлі чи іншому володінні особи інакше, як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК (ч. 1 ст. 13). Однак у Протоколі не зазначено відомостей про наявність ухвали слідчого судді, якою слідчому надано дозвіл на проведення цієї процесуальної дії. А тому зазначена дія була здійснена слідчим без обов'язкового дозволу суду [4]. Хоча положення ч. 3 ст. 233 КПК дозволяють слідчому чи прокурору у невідкладних випадках входити до житла чи іншого володіння особи до постановлення відповідної ухвали слідчого судді, тим не менш

у такому випадку вони зобов'язані невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Водночас, як вбачається з обвинувального акту, після проведення огляду житла ані прокурор, ані слідчий до слідчого судді із відповідним клопотанням не звернулися. Отже, в цьому разі було порушено як засаду законності, так і засаду недоторканості житла чи іншого володіння особи.

Тісно пов'язана з принципом законності і така засада кримінального процесу, як верховенство права. Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 01.04.2008 року, «верховенство права» означає панування права в суспільстві, а саме право не обмежується лише законами, які мають бути проникнуті ідеями справедливості, свободи та рівності, а й включає в себе такі суспільні регулятори, як норми моралі, традиції і звичаї [18]. Таким чином, порушення засади верховенства права під час здійснення кримінального провадження потягне за собою визнання доказів недопустимими, а в кінцевому результаті – скасування судового рішення. Яскравим прикладом слугують рішення суддів нацистської Німеччини в період правління Гітлера, які були засуджені Нюрнберзьким міжнародним судом. Ці рішення формально відповідали вимогам закону, однак змістовно містили порушення основоположних прав і свобод людини, а отже – нівелювали принцип верховенства права. Саме тому вважаємо, що органи досудового розслідування та прокуратури, а також суд у своїй діяльності мають надавати пріоритет принципу верховенства права над принципом законності, адже законне рішення не завжди є справедливим, на відміну від правового.

Водночас із принципу верховенства права впливає засада рівності перед законом і судом. Положення про рівність перед законом і судом діє протягом усього кримінального провадження, стосується усіх його напрямів, зокрема кримінального процесуального доказування. Жоден доказ не має наперед встановленої сили, оцінка доказів здійснюється за внутрішнім переконанням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження. Під час оцінки доказів, вирішення заявлених клопотань посадові особи не повинні надавати будь-яких переваг, ігнорувати показання осіб чи надані ними матеріали. Під час проведення процесуальних дій слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані рівною мірою забезпечувати повагу честі та гідності, охорону прав і сво-

бод усіх осіб, які беруть у них участь. Порушення засади рівності перед законом і судом, допущене під час збирання, перевірки та оцінки доказів, є підставою для визнання їх недопустимими.

Ще одним стрижневим елементом верховенства права є принцип доступу до правосуддя та обов'язковість судових рішень. Ця засада трактується як забезпечена державою можливість усякої заінтересованої особи звернутися в порядку, установленому законом, до суду за захистом своїх прав та інтересів і відстоювати їх у судовому процесі. Водночас очевидно, що якщо в особи відсутній доступ до правосуддя, то решта гарантій права на справедливий судовий розгляд стають безглуздими, ілюзорними та нездійсненними. Порушення права на доступ до правосуддя має місце в тих випадках, коли особа, обґрунтовано вважаючи незаконним порушення будь-якими іншими особами своїх прав та свобод, не має можливості звернутися до суду за їх захистом. Крім того, право на доступ до правосуддя повинно не тільки формально визнаватися, але й бути «ефективним». Яскравим прикладом порушення засади доступності є неприйняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення або ж і взагалі невнесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань працівниками органу досудового розслідування чи закриття кримінального провадження судом у випадку відмови прокурора від державного обвинувачення, за наявності висловленої потерпілим згоди на підтримання обвинувачення в суді. Саме тому необхідно, щоб органи досудового розслідування та суди діяли у повній відповідності з вимогами справедливого правосуддя. У протилежному разі наслідком порушення вимоги доступності стане визнання доказів недопустими, що загалом призведе до нівелювання справедливого судового розгляду як гарантії, закріпленої ст. 6 Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод.

Задля повного з'ясування обставин кримінального провадження та його об'єктивного вирішення вагоме значення має засада безпосередності. Так, у рішенні від 19.12.2018 року Верховний Суд України зазначив, що «безпосередність дослідження доказів означає звернену до суду вимогу закону про дослідження ним усіх зібраних у конкретному кримінальному провадженні доказів шляхом допиту обвинувачених, потерпілих, свідків, експерта, огляду речових доказів, оголошення документів, відтворення звукозапису і відеозапису тощо» [13]. Безпосередність сприйняття доказів дає змогу

суду належним чином дослідити і перевірити їх, як кожний доказ окремо, так і у взаємозв'язку з іншими, здійснити оцінку за критеріями, визначеними у ч. 1 ст. 94 КПК, та сформувати повне та об'єктивне уявлення про фактичні обставини конкретного кримінального провадження. Саме тому засада безпосередності виступає необхідним елементом процесуальної форми судового розгляду. Недотримання її судом, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 23 та ст. 86 КПК, означає, що докази, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, не можуть бути визнані допустимими і враховані під час постанови судового рішення судом, крім випадків, передбачених КПК.

Варто підтримати думку Н.М. Кіпніса, який зазначає: коли, наприклад, під час проведення слідчого експерименту принижено честь та гідність осіб, які беруть у ньому участь, його результати будуть позбавлені доказового значення через порушення вимог процесуальної, а не етичної норми. За відсутності законодавчої заборони не можна вважати фактичні дані, отримані з порушенням норм моральності (етичних норм), недопустимими [6, с. 25]. З цього приводу варто зауважити й те, що нині чимало етичних (моральних) норм знайшли свою регламентацію у кримінальному процесуальному законодавстві (ст. 11 КПК закріплює таку засаду, як повага до людської гідності, правовий зміст якої має, зокрема, і високomorальне значення). Незважаючи на велику кількість норм, які зобов'язують поважати честь та гідність громадян, досить часто все залишається лише на рівні юридичного закріплення. Практика показує, що на досудовому розслідуванні досить часто застосовується як психічний, так і фізичний вплив на особу з метою отримання інформації, яка відповідно до приписів КПК повинна бути визнана недопустимим доказом. Підтвердженням зазначеного може слугувати кількість звернень до Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) зі справами щодо порушень із боку органів, що здійснюють досудове розслідування. Однією із найвідоміших справ є справа «Мельник проти України» [16]. Заявник скаржився на неправомірні дії працівників правоохоронних органів. За результатами розгляду справи ЄСПЛ встановив порушення ст. 3 та ст. 13 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Конвенція).

Стаття 3 згаданої вище Конвенції проголошує, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Стаття 13 визначає,

що кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

ЄСПЛ неодноразово розглядав справи щодо застосування катування до особи, жорсткого, нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження. Згідно з вироком Ірпінського міського суду Київської області від 02.08.2019 по справі № 367/6015/16-к суд визнав протокол обшуку з ілюстративною фототаблицею недопустимими доказами, оскільки вони відповідно до ч. 1, п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, зокрема, в разі отримання доказів внаслідок катування, жорсткого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження. Із показань допитаних в судовому засіданні свідків, наданих ними в судовому засіданні, судом було встановлено, що під час проведення обшуку будинку обвинувачений перебував у кайданках, що вказує на нелюдське ставлення до нього або таке, що принижує його гідність [5]. Внаслідок цього порушення доказ було визнано недопустимим.

За п. 1 ч. 3 ст. 87 КПК недопустимим є доказ, що був отриманий з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні. Відповідна норма втілює в собі засаду свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї. Аналіз судової практики показує, що суди такі фактичні дані не визнають доказами через відповідне порушення. Так, Богунський районний суд м. Житомира у своєму рішенні від 24.01.2019 року по справі № 295/4180/15-к визнав висновок судово-медичної експертизи недопустимим доказом, оскільки в основу висновку експертизи покладено показання особи як свідка, однак надалі ця особа була визнана підозрюваним [3].

Будь-яке порушення права особи на захист, забезпечення якого визначене як засада кримінального провадження в ст. 20 КПК, визнається істотним порушенням прав людини й основоположних свобод і відповідно стає безумовною підставою для визнання отриманих доказів недопустимими згідно з п. 3 ч. 2 ст. 87 КПК. Одним із прикладів є вирок Березанського міського суду Київської області щодо справи № 382/1497/16-к від 16.06.2017 року. Відповідно до нього особу

було затримано 29.06.2016 року без ухвали слідчого судді в порушення ст. ст. 208–209 КПК без належного процесуального оформлення, у цей же день було проведено огляд і вилучення речей затриманого, тоді як роз'яснення прав особі мало місце лише наступного дня [2]. Суд, спираючись на практику ЄСПЛ, а саме – п. 55 рішення у справі «Салдуз проти Туреччини» [17]; п. 49 рішення у справі «Лазаренко проти України», обґрунтовано та законно зазначив, що доступ до захисника на ранніх стадіях провадження є процесуальною гарантією права не свідчити проти себе й основоположною гарантією від поганого поводження [15]. При цьому суд зазначив про особливу вразливість обвинуваченого на ранніх стадіях провадження, коли він стикається зі стресом самої ситуації. Будь-які винятки щодо реалізації цього права повинні бути чітко обумовлені, а їх застосування суворо обмежене в часі.

Прикладом недопустимості доказів у зв'язку з порушенням права неповнолітнього на захист є ситуація, коли під час проведення слідчої дії за участю були відсутні як законний представник, так і захисник, участь якого у цьому кримінальному провадженні є обов'язковою з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою, як це встановлено згідно з вимогами п. 1 ч. 2 ст. 52 КПК. З огляду на таке порушення права на захист особи Верховний Суд України в постанові від 01.03.2018 року дійшов висновку, що доказ був отриманий внаслідок порушення прав і свобод неповнолітнього, а тому використання фактичних даних, отриманих під час такої слідчої дії, суд обґрунтовано визнав недопустимим [11].

З огляду на практику, одним із найпоширеніших випадків порушення права на захист є невідкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження стороні захисту. Надання стороною обвинувачення в суді матеріалів, до яких не було надано доступ стороні захисту, і долучення їх як доказів на стадіях судового розгляду порушує право обвинуваченого на захист, оскільки змушує його захищатися від так званих нових доказів без надання достатніх можливостей і часу для їх спростування. Тобто факт ознайомлення з матеріалами кримінального провадження після закінчення розслідування не є достатнім для відстоювання стороною захисту своєї позиції у кримінальному процесуальному змаганні. Коли стороні обвинувачення відомі всі докази, а сторона захисту не володіє інформацією

про них до завершення розслідування, порушується баланс інтересів у кримінальному процесі. Водночас у постанові від 12.10.2017 року Верховний Суд України зазначив, що ч. 12 ст. 290 КПК фактично передбачає кримінальну процесуальну санкцію стосовно сторін кримінального провадження, яка реалізується в разі невиконання сторонами обов'язку щодо відкриття матеріалів. Вона полягає в тому, що в майбутньому суд не має права допустити відомості як докази в невідкритих матеріалах [10]. Тому невідкриття матеріалів стороні захисту в порядку ст. 290 КПК є порушенням права на захист та окремою підставою для визнання фактичних даних недопустимими.

Стрижневим принципом кримінального процесу є засада презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні того чи іншого кримінального правопорушення, що спрямована на забезпечення справедливого судового захисту. В національному законодавстві презумпцію невинуватості як один з основоположних конституційних принципів відображено в ч. 1 ст. 62 КУ, ч. 1 ст. 17 КПК, відповідно до яких особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили.

На практиці досить часто виникають випадки, коли під час звернення з клопотаннями про тимчасовий доступ до речей і документів, про проведення обшуку, накладення арешту слідчі або прокурори вказують не про те, що особа підозрюється у вчиненні злочину, що відповідало би презумпції невинуватості, а навпаки, в порушення ст. 17 КПК, ст. 62 КУ зазначають: «вчинив злочин...», «вина підтверджується...», «своїми злочинними діями...». Задовольняючи ці клопотання слідчого чи прокурора, слідчий суддя виходить з тієї інформації, що надає слідчий, а як наслідок, погоджується з нею. Таким чином, слідчі судді у вказаних випадках «автоматично» порушують презумпцію невинуватості, що є підставою для визнання доказів недопустимими.

Водночас засада мови, якою здійснюється кримінальне провадження, є підґрунтям для додержання інших засад кримінального провадження, оскільки забезпечує рівність громадян перед законом і судом, право на захист, належну реалізацію суб'єктами кримінального провадження своїх прав і виконання ними процесуальних обов'язків. Можливість обвинуваченого в суді спілкуватися

рідною мовою, отримувати копії судових рішень у перекладі на рідну мову або іншу мову, якою він володіє, а також користуватися послугами перекладача є одними із складників у реалізації ним своїх прав на захист та розгляд справи незалежним і неупередженим судом, гарантованих кримінальним процесуальним законом. Таку позицію висловив Верховний Суд України у постанові від 22.05.2018 р., зазначивши, що можливість обвинуваченого одержувати допомогу перекладача в судовому засіданні є одним із принципів забезпечення права на справедливий суд, визначених у ст. 6 Конвенції. Верховний Суд України констатував, що судові рішення у справі було постановлено без додержання вимог ст. 370 КПК, оскільки під час розгляду справи судами першої та апеляційної інстанцій, не залучивши перекладача, було порушено право особи на захист та на справедливий розгляд справи незалежним і неупередженим судом, що в розумінні ст. 412 КПК є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону та відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 438 КПК – підставою для скасування судового рішення судом касаційної інстанції [12].

Висновки. Отже, докази, отримані з порушенням вимог, установлених засадами кримінального провадження, повинні визнаватися недопустимими, тобто такими, що не мають юридичної сили й не можуть бути покладені в основу підозри чи обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення. Значення принципів як норм вищого ступеня нормативності полягає перш за все у тому, що кожне рішення правозастосувача, яке приймається з порушенням їх вимог, підлягає скасуванню, а одержана інформація не має доказового значення. Оскільки засади кримінального провадження – це система, всі вони взаємопов'язані між собою, то порушення однієї тягне за собою порушення іншої. Небезпечний наслідок виявляється в тому, що змінюється стан усієї системи доказів, який з'являється внаслідок порушення чи невиконання вказівки змісту однієї із засад.

Для того, аби на практиці не виникало проблем із визнанням доказів допустимими, потрібно чітко урегулювати у статтях про допустимість доказів усі випадки, коли суд може визнати доказ недопустимим. Варто чітко за-конодавчо закріпити критерії недопустимості доказів, одним з яких повинно стати «недотримання засад кримінального провадження». Тому пропонуємо ч. 1 ст. 86 КПК визначити у такій редакції: «Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий: з належного джерела;

належним суб'єктом; у порядку, встановленому цим Кодексом; відповідає загальним засадам кримінального провадження». Крім цього, доречно було б доповнити і статтю 87 КПК, вказавши, що істотними порушеннями прав людини і осново-

положних свобод, які повинні бути визнані недопустимими, можуть бути й інші, не передбачені у ч. 2 ст. 87 КПК. Таким чином, ми зможемо вийти на якісно новий рівень захисту прав та свобод людини та громадянина.

Список літератури:

1. Вапнярчук В.В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Х.: Юрайт, 2017. 408 с.
2. Вирок Березанського міського суду Київської області від 16.06.2017 р. по справі № 382/1497/16-к: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6789836>.
3. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 24.01.2019 р. по справі № 295/4180/15-к: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79378603>
4. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 15.07.2019 р. по справі № 638/7725/18: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83050574>
5. Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 02.08.2019 р. по справі № 367/6015/16-к : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83410194>
6. Кипнис Н.М. Допустимість доказательств в уголовном судопроизводстве: монография. Москва: Юристъ, 1995. 128 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України/Верховна Рада України; Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
8. Мирошниченко Т.М. Окремі питання реалізації нормативного змісту засади розумності строків під час кримінального процесуального доказування. *Науковий вісник Ужгородського наукового університету*. 2016. Вип. 41. Том 2, С. 169 – 172.
9. Мирошниченко Т.М. Реалізація засади поваги до людської гідності у ході кримінального процесуального доказування. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 146. С. 216 – 225.
10. Постанова Верховного Суду України від 12.10.2017 р. № 5-237к(15)17: [http://www.reyestr.court.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/EFEFEF6974C1169B0C22581C4002F1008](http://www.reyestr.court.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/EFEFEF6974C1169B0C22581C4002F1008).
11. Постанова Верховного Суду від 01.03.2018р.: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72642008>.
12. Постанова Верховного Суду від 22.05.2018р.: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74440195>.
13. Постанова Верховного Суду від 19.12.2018р. № 127/4546/16-к: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78979832>.
14. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01.11.1996р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>
15. Рішення ЄСПЛ у справі «Лазаренко проти України» від 28.10.2010 р. :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_688
16. Рішення ЄСПЛ у справі «Мельник проти України» від 28.03.2006 р. :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_049
17. Рішення ЄСПЛ у справі «Салдуз проти Туреччини» від 27.11.2008р: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22fulltext%22:%5B%22Salduz%20v.%20Turkey%22%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-117602%22%5D%7D>
18. Рішення Конституційного Суду України від 01.04.2008р. № 4 – рп/2008: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-08>

Bespalko I.L. SUPPRESSION OF EVIDENCE DUE TO DISREGARD OF THE FOUNDATIONS OF CRIMINAL PROCEEDINGS

A large number of violations of human and civil rights and freedoms in criminal proceedings indicate defects in the legislative regulation of certain issues in the Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter the CPC). Thereby all procedural actions within the law should be strictly regulated in such a way as to minimize possible human rights violations. Chapter 2 of the CPC enshrines the foundations of criminal proceedings which are the basis for the functioning and development of criminal procedural law and determine its democratic and humanistic orientation. The system of foundations of criminal proceedings is a set of interrelated and interacting provisions that are necessary for the proper conduct of criminal proceedings. They form the basis of all criminal procedural legislation, as, in accordance with paragraph 6 of Art. 9 of the CPC, the general foundations of criminal proceedings are applied in cases where the provisions of the given Code do not regulate or ambiguously regulate the issues of criminal proceedings. The content of each foundation of criminal proceedings is disclosed in the rules, in which the most general ones are those that define the

foundation itself, and the others are designed to directly regulate legal relations taking into account the initial principal legal provision. That is, their reflection can be seen in any provision of the criminal procedural law, and disregard of those entails the reversal of the decisions of the investigator, prosecutor, investigating judge and court. There are scattered incidents in case law where evidence is suppressed due to disregard of the foundations of criminal proceedings. Therefore, the given article examines the pertinent issues of ensuring the effectiveness of the exercising the normative content of the foundations of criminal proceedings within criminal procedural proof. Some regulatory issues are considered in this regard. Specific conclusions and proposals aimed at improving the criminal procedural legislation have been for-mulated.

Key words: *criminal proceedings, general foundations, evidence, proof, restrictions of human and civil rights and freedoms, admissibility of evidence.*